



Het controleseizoen op de iepziekte is weer in volle gang. Wat is de sleutel tot succes in de beheersing van de ziekte aan onze typisch Hollandse boom? Rutger Munters van adviesbureau Aequator Groen & Ruimte, die aannemers certificeert op specialistische omgang met zieke iepen, zet essentiële werkpunten van iepziektebeheer op een rij. Handig nu het controleseizoen op zieke iepen weer in volle gang is.

Auteur: Karlijn Raats

# Afvoeren die hap!

## Hoe maken aannemers en houtverwerkers ziek iepenhout onschadelijk?

Rutger Munters van Aequator Groen & Ruimte inspecteert aannemers en houtverwerkers die gecertificeerd zijn tot 'iependeskundigen'. Hij kan door zijn jarenlange ervaring met iepziektebestrijding precies aangeven met welke maatregelen aannemers en verwerkers iepenhout onschadelijk kunnen maken.

### Broedbomen

De iepziekte wordt veroorzaakt door de schimmels *Ophiostoma ulmi* en *Ophiostoma novo-ulmi*. De iep reageert met de productie van een gomblaas om zich tegen de schimmel te verweren, maar hierdoor raken de houtvaten verstopt en

sterft de boom, direct te herkennen aan dode takken. De ziekte kan door wortelcontact worden overgedragen, maar ook door de vrucht van de iepenspintkever. In met iepziekte aangetaste bomen leggen ze eitjes onder de bast. Deze bomen heten 'broedbomen' en zijn te herkennen aan de typische 'broedgangen' die je tegenkomt als je de bast van de broedboom optilt en ook aan de 'uitvliegaten' waardoor de kevers naar buiten komen.

Boombeheerders door het hele land zullen tijdens hun controlerondes weer zieke iepen tegenkomen, zowel in de openbare ruimte als bij particulieren. Het is dan zaak dat ze zo snel

mogelijk maatregelen nemen door de zieke iepen te laten weghalen, temeer om te voorkomen dat zij broedbomen gaan vormen. De aannemer verschijnt dan ten tonele om de zieke iep te saneren en te transporteren naar het houtverwerkingsbedrijf.

Hoe verkleinen aannemers de kans op broedhout voor de iepenspintkever? Munters somt op:

- Een zieke iep moet tot maximaal 4 centimeter boven de grond worden afgezaagd, omdat er zo min mogelijk ziek hout mag achterblijven.
- De stobbe moet helemaal worden weggefreed, of de bast moet eraf gestoken worden. Vervolgens moet de gevilde stobbe ingesmeerd worden met het middel Garlon om uitloop van de wortels tegen te gaan.
- Al het stam- en takhout moet versnipperd worden tot een doorsnede van maximaal 4 centimeter per snipper.
- Het zieke iepenhout moet binnen acht dagen vervoerd worden naar een houtverwerkingsbedrijf, omdat het binnen die tijdspanne onschadelijk gemaakt moet worden. Hierdoor krijgt de iepenspintkever niet de kans om zich tussen schors en stamhout te vestigen.
- Voor het transport moet de vracht geregistreerd zijn. De transporteur is in het bezit van een nauwkeurige vrachtbrief.
- Het is aan te bevelen dat de transporteur zijn vracht afdekt met zeil indien de reis enkele uren duurt en vervoerd zijn vracht in afgesloten containers indien de vracht enkele dagen duurt.



Te zien zijn grote witte larven van de iepenspintkever, die al uit de broedgangen zijn gekomen en tegen het verpoppingstadium zitten. Na de korte cyclus van zes weken na het leggen van eitjes in een broedboom vliegen iepenspintkevers al uit. Als een zieke iep niet wordt opgemerkt, kan hij de verspreiding van iepziekte dus erg verhogen door al snel meerdere malen als broedboom te dienen.





Een zieke iep wordt met de handschilshop ontdaan van zijn bast.



Stammen die bebroed zijn geweest door de iepenspintkever. Ze laten het opmerkelijke gangenstelsel zien dat de iepenspintkever maakt.

Vervolgens komt de aannemer aan bij het houtverwerkingsbedrijf. Hoe maakt deze verwerker het iepenhout onschadelijk? Aan tafel zit ook Ton van Oostwaard, werkzaam binnen de BVOR. Van Oostwaard en Munters geven een overzicht:

- Ongeschilde methode: ongeschilde iepenstammen kunnen meteen verwerkt worden in houtzagerijen op voorwaarde dat na het zagen geen schorsranden op het gezaagde hout voor komen.
- De schorsranden moeten afgezaagd en verkleind worden tot stukjes van kleiner dan 4 centimeter. Opslag van ongeschild iepenhout langer dan 72 uur is verboden. Voor al het aanwezige iepenhout geldt een registratieplicht.
- Versnippermethode: het (zieke) iepenhout is ongeschikt voor verantwoorde houtproductie en wordt gecomposteerd. Het wordt tot houtchips verwerkt met een doorsnede van maximaal 4 centimeter per houtchip.
- Compost-methode: het (zieke) iepenhout wordt toegedekt onder een laag van 1 meter compost.
- Door de broei van meer dan 60 graden Celsius, laat de bast van het stamhout los. De bast verteerd in de compost en het stamhout kan voor diverse toepassingen gebruikt worden.
- Verbrand-methode: het zieke iepenhout wordt in een container (Greenbox) onder 1300 graden Celsius verbrand. In de container past 6 tot 9 ton hout. Hiervoor is een vergunning van de plaatselijke brandweer nodig.
- Water-methode: het zieke iepenhout wordt gedurende een jaar onder water bewaard. Hierdoor weekt de bast van de stam, en wordt het hout hard. Iepenhout is een harde houtsoort die prima dient als productiehout, indien het op een juiste wijze behandeld wordt.
- Schil-methode: het zieke iepenhout wordt direct ontbast door middel van een schilshop en motorzaag. De schillen of bastdelen moeten versnipperd worden. Het stamhout kan daarna





Een goed afgewerkte stobbe: hij is geschild met de schilshop en bespoten met Garlon. De rode kleurstof dient voor de herkenbaarheid tussen behandelde en onbehandelde stobbjes. De hoofdfoto van dit artikel laat de werkwijze van Garlon-bespotting zien.



Boom met typische verschijnselen van Roundup-aantasting: miniaturgroeï van het blad en bladgroei op abnormale plaatsen



Theo Weijtmans van Boomrooierij Weijtmans: "Wij zijn sinds zes jaar gecertificeerd omdat de gemeente Delft met de vraag kwam om het certificaat te halen. Er staan veel iepen in Zuid-Holland, dus iepziektebestrijding wordt daar veelal belangrijk gevonden. Wij werkten al jaren volgens het iepziektebestrijdingsprotocol van de Bomenstichting, dus hoefden aan onze werkwijze niet veel te veranderen om het certificaat Erkend Iepenhouder Groenaannemer te krijgen van Aequator. Wij ontschillen iepenhout altijd binnen acht dagen van de melding op ons eigen terrein. Nadat we de iep gesaneerd hebben, gebruiken we niet altijd Garlon. Veel aannemers zijn aan het middel gaan twijfelen nadat door Roundup de naburige bomen ook stierven. Het kan zijn dat Garlon minder gevaarlijk is. Toch bestaat het risico dat wortelcontact ervoor zorgt dat de naburige boom door Garlon ook zijn wortels laat afsterven. Daarom gebruiken wij Garlon wel bij solitaire, maar niet bij zieke iepen in een rij."

gebruikt worden voor diverse doeleinden.

### Tips en trucs

Niet alleen deze werkwijzen door aannemers en verwerkers vormen sleutel tot succes en tot het behoud van het iepenbestand. Ook is het belangrijk dat alle iepenbeheerders in de regio meedoen. Munters: "Stel dat een beheerder naast jou dood iepenhout op een plek laat liggen, dan is jouw hele nauwgezette iepziektebestrijding voor niets geweest. Want dat iepenhout is gegarandeerd broedhout voor de iepenspintkever. De kevers vliegen al na zes weken uit, dus dan heeft die dode iep al zomaar twee keer als broedboom kunnen dienen voor de iepenspintkever." Er zijn ook andere tips en waarschuwingen die Munters aan boombeheerders wil meegeven: "Gebruik alleen Garlon om de uitloop van de stobbjes in lanen tegen te gaan. Sommigen gebruiken Roundup! Dat zorgt ervoor dat de boom ernaast doodgaat. De gevolgen lijken op iepziekte, maar niets is minder waar. Je ziet het verschil doordat iepziekte zwarte sporen onder de bast laat zien. Roundup laat bruine sporen onder de bast zien. Ook laat Roundup miniaturgroeï van het blad zien en bladgroei op abnormale plaatsen." De groenadviseur vervolgt: "Snoei iepen in de winterperiode, nog voor januari. De kever wordt namelijk aangetrokken door de geur die door de snoeiwonden naar buiten kan komen. Wintersnoei biedt de wonden de kans om op te drogen voordat de boom gaat groeien. Gebruik ook een busje en materieel dat je alléén

bij zieke iepen inzet. Ontsmet dan na het seizoen al je materialen. Wat betreft de aanplant van iepen: zorg voor regelmatige onderbrekingen in je lanen en straten. Het voorkomt dat een hele laan iepen door wortelcontact ten onder gaat aan de iepziekte, het zogenaamde 'domino-effect'. Voor de opsporing van iepziekte is het het beste om gebruik maken van ervaren mensen met gebiedskennis, niet van vrijwilligers. Daarvoor is de iepziekte niet altijd goed te onderscheiden van andere ziekten of bijvoorbeeld droogteverschijnselen. Houd tot slot jaarlijks drie controle rondes tijdens het groeiseizoen: vanaf eind mei tot half juni, eind juli/half augustus en half tot eind september. Hierdoor kun je in geval van iepziekteontdekking snel tot maatregelen overgaan."



Het verzagen van een zieke iep. Verwerking van het hout geschiedt ter plaatse met een zelfvoerende en snipperopvangbak.





Een leggang met daarin een dode kever. Te zien zijn tevens de typisch gestructureerde larvengangen.

Aequator Groen & Ruimte publiceert sinds 2001 een lijst van aannemers die gecertificeerd zijn als 'Erkend Iepenhout Groenaannemer'. Dat certificaat krijgt een aannemer als hij kan aantonen dat hij vakkundig genoeg met ziek iepenhout kan omgaan. Er zijn nu zo'n twintig 'iepenaannemers' in Nederland. Naast 'iepenaannemers' bestaan er 'iepenverwerkers'. Dat zijn de bedrijven waar de aannemers het zieke iepenhout bij afleveren en dit kunnen zijn: composteerinrichtingen, biomas-sacentrales en houtbe- en verwerkingsbedrijven. De iepenverwerkers worden niet door Aequator Groen & Ruimte en de Iepenwacht gecertificeerd, maar door de Branchevereniging Organische Reststoffen (BVOR) in Wageningen. Munters



Ton van Oostwaard, boombeheerder bij de gemeente Amstelveen en werkzaam binnen de BVOR: "Amstelveen wil zijn grote iepenbestand intact houden, net zoals Amsterdam. Door goed iepenbeheer hebben we al jaren een uitvalspercentage van minder dan 1 procent. In Amsterdam bestaat een zero tolerance-beleid. Dat houdt in dat er binnen de gemeentegrens een totaal vervoersverbod van ongeschild iepenhout geldt. Niemand mag dus met dood iepenhout door de stad rijden. Het stam- en

inspecteert zowel de aannemers als de verwerkers.

#### Wat vindt Munters van het landelijke iepziektebeleid?

"Tot 1991 bestond er een landelijk iepziektebestrijdingsbeleid vanuit het ministerie van landbouw. Onder inspectie van de Plantenziektkundige Dienst werden alle zieke iepen opgeruimd. In 1991 was het Rijk van mening dat de iepziekte op landelijke schaal onder controle was. De verantwoordelijkheid voor iepziektebestrijding is in die tijd daarom gedelegeerd naar de individuele beheerders (o.a. gemeenten, provincie, waterschappen, red.) omdat deze dit nu op eenvoudige wijze bij konden houden. Immers, het landelijke uitvalspercentage lag op minder dan 1%." Ruim twintig jaar later geeft dat een zeer divers resultaat door

takhout moet terplekke ontschild worden van zijn bast of versnipperd worden voordat er mee gereden wordt. Dit leidt in de hoofdstad tot een uitvalspercentage van 0,6 tot 0,7 procent. In de provincies Groningen en Friesland bedraagt het uitvalspercentage ook minder dan of rond de 1 procent. De Iepenwacht aldaar werkt met iepengespecialiseerde aannemers. Zij zijn gespecialiseerd geraakt doordat zij altijd zich houden aan de werkwijze beschreven in de 'Handleiding Goed Iepenbeheer' van de Bomenstichting en gecertificeerd zijn tot Erkend Iepenhout Groenaannemer. In Zeeland is vanaf 1991 de gecoördineerde bestrijding minder actief geweest dan in Groningen en Friesland. Het lijkt erop dat ook hier de duimschroeven aangedraaid worden, omdat het uitvalspercentage van iepen veel te hoog is."

heel Nederland: sommige steden en gemeenten in voornamelijk de kustgebieden doen nog steeds actief aan bestrijding en baseren hun bestrijdingsbeleid onder andere op de 'Handleiding Goed Iepenbeheer', samengesteld door de Bomenstichting en het Iepenberaad. en in Noord-Holland bestaat sinds kort een intergemeentelijk convenant rond iepziektebestrijding. Iepenstad Amsterdam is de ziekte volledig de baas. Ook de provincies Groningen en Friesland hebben de iepziekte onder de knie door de goed geoliede Iepenwacht-machines die al actief zijn sinds 1999. De iepenbestanden worden er zelfs op peil gehouden door nieuwe aanplant. "Maar in veel andere gemeentes, waar de iepziekte weer de kop heeft opgestoken, wordt er onvoldoende inspanning geleverd om de ziektedruk terug te dringen. Op veel plaatsen zijn boombeheerders veel sceptischer over de aanplant van iepen en het bestrijden van de ziekte. Ze zijn bang van de iepziekte. Dat hoeft helemaal niet! In samenwerking met iepdeskundige aannemers en verwerkers is de iepziekte prima beheersbaar", zo sluit Munters af



Adviseur Rutger Munters van Aequator: "Iepziekte is prima beheersbaar als je samenwerkt met iepdeskundige aannemers en houtverwerkers. Ook is het belangrijk dat alle iepenbeheerders in de omgeving meewerken aan de iepziektebestrijding; door een onvolledige keten en onvoldoende kennis van zaken kan de iepenspintkever namelijk makkelijk voor overbrenging van de iepziekte zorgen."